

LOUISA TREGER SÍLENÍ

 metafora

**Kvůli reportáži se nechá zavřít do blázince
a stane se tak první investigativní
novinářkou na světě.**

Píše se rok 1887. Třiadvacetiletá Nellie Blyová se vydává do New Yorku, odhodlaná prosadit se tu za každou cenu jako seriózní novinářka. Jenže o ženu-reportérku nikde nestojí. Nezdolná Nellie tedy nabídne Josephu Pulitzerovi, majiteli deníku *The World*, něco dosud nemyslitelného – reportáž z nechvalně proslulého blázince na Blackwellově ostrově, kam se nechá načas zavřít. Jenom tak se dá zjistit, nakolik jsou pravdivé řeči o tamních nelidských podmínkách.

Když se však za Nellie dveře blázince zavřou, ocitne se na místě plném hrůz, které ji přivedou na pokraj zdravého rozumu. Do blázince přišla dobrovolně – ale dokáže se z něj vůbec někdy dostat ven?

Šílená, neobyčejný portrét ženy, která předběhla svou dobu, je příběhem o odvaze hledat pravdu, která změnila svět.

„Dojemné a silné.“

- The Sunday Times,
Nejlepší historické knihy roku 2022

„Louisa Treger vykresluje dynamický portrét průkopnické novinářky, jejíž práce podnítila skutečnou změnu.“

- The Mail On Sunday

ŠÍLENÁ

LOUISA TREGER

ŠÍLENÁ

Přeložila Veronika Lásková

metafora

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez **souhlasu nositele práv zakázány**.

Copyright © Louisa Treger, 2022

First published by Bloomsbury Publishing Plc, Great Britain

This translation of *Madwoman* is published by

Grada Publishing, a. s., by arrangement with Bloomsbury Publishing Plc.

Translation © Veronika Lásková, 2023

Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2024

All rights reserved

ISBN 978-80-7625-783-2 (ePub)

ISBN 978-80-7625-782-5 (pdf)

ISBN 978-80-7625-275-2 (print)

S láskou věnováno Adamovi, Imogen a Alexandře

Velké šílenství může skrývat božský rozum,
a velký rozum může být šílenstvím.
Vždyť je to jako se vším:
většina vždy udává tón.
Souhlasíš – pak jsi zcela zdrav,
jsi proti – tak vyvoláváš strach,
a na řetěz tě nutno připoutat.

Z básně „Život“ Emily Dickinsonové

„Vždycky mě uklidňuje pocit, že nic není
nemožné, pokud člověk vynaloží jistou
energii tím správným směrem.“

Cesta kolem světa za 72 dnů, Nellie Blyová

Poznámka autorky

Ačkoli se román *Šílená* opírá o životopisná fakta spojená s osobou Nellie Blyové, jedná se o beletristické dílo. Nakládala jsem tudíž volně s fakty, charakteristikami postav a především s časovým sledem událostí a domýšlela jsem si to, co v historických záznamech chybělo.

Některých čtenářů by se mohly dotknout výrazy jako *bláznivá*, *šílená* či *nepřičetná*. Navzdory negativním konotacím používám tato a jiná podobná označení čistě v dobovém kontextu a v žádném případě je nemíním v hanlivém či neuctivém smyslu.

Prolog

1887

PŘÍVOZNÍ ČLUN ODRAZIL OD břehu a vzápětí už se houpal a zmítal na vlnách. Některé pacientky tiše naříkaly, jiné křičely, ale dozorcí je rychle okřikli. Jedna dívka připoutaná k lehátku bez ustání plakala a třásla se, usoplené tváře smáčené slzami. Mezi krátce zastřiženými světlými vlasy jí na hlavě prosvítaly do krve rozedřené rány. Nellie vstala, aby ji utěšila, ale dohlížitel s kamennou tváří ji hrubě odstrčil zpátky na sedátko. Nikdo jiný se děvčeti nepokusil pomoci. Po chvíli se její vzlyky proměnily v tiché popotahování a pak už byla zticha, oči dál vytřeštěné hrůzou. Nellie otevřela pusou, aby jí aspoň něco řekla, ale zachytila dozorcův pohled a slova útěchy raději spolkla. Vzduch kajuty naplnil smrdutý dech natěsnaných cestujících.

Přilepila tvář ke špinavému kulatému okénku, za nímž spatřila nábřeží s řadou škunerů a racky kroužící nízko nad tmavě hnědou hladinou řeky, která se divoce dmula a pěnila jako čaj přicházející k varu. Po chvíli se na obzoru objevilo několik velkých budov, vystavěných v řadě na dlouhém, úzkém pásu země. Člun k nim zamířil a s drcnutím a zaskřípěním přirazil k pneumatikám, které lemovaly přístavní molo. Dozorcí vyvedli ženy po prkně na břeh. Teď už stály tiše: působily vyděšeně a ohromeně.

Nellie se zhluboka nadechla a pokusila se ovládnout. Chladný a svěží vzduch byl cítit vlhkou hlínou. Slyšela staccatové štěbetání drozda a odkudsi zdálky sem doléhalo bučení krav. Po pobytu na Manhattanu se jí ulevilo, že zase jednou slyší zpěv ptáků a vidí kolem sebe zeleň, ale z přírody se netěšila dlouho. Noví dozorcí je naháněli do přistavné sanitky.

„Vítejte na Blackwellově ostrově,“ oznámil jim jeden z nich. Pak si odkašlal a odplivl na zem. „Jak sem člověka jednou přivezou, už se vodsad nedostane.“

Nellie zachvátila panika, až se jí zatmělo před očima. Svírala a rozevírala pěsti a srdce jí divoce bušilo v hrudním koši. *Co jsem to proboha vyvedla?* Na tenhle ostrov odvázejí zločince, chudinu, nemocné a blázný; odklízají je pěkně z dohledu, aby na ně slušní, normální lidé nemuseli myslet.

Sanitka se rozjela po silnici podél pobřeží, kterou před příbojem chránila zděná hráz. Stromy se svíjely ve větru a nízká, ocelově šedá obloha působila jako přitlačené víko. Cestou minuli rozedraného muže, který z vysoka našlapoval zapražžený do vozíku zhotoveného z přepravní bedny. Po mačkaný klobouk měl naražený hluboko do čela a vzadu na kabátě se mu houpal ocas z koňských žíní. Zastavil se, aby mohli projet, a hrabal přitom nohou do země jako zvíře. To je určitě jeden z bláznů, usoudila Nellie, třebaže jí připadal neškodný a v ničem nepřipomínal řvoucí netvory, které očekávala. Opravdu nebezpeční šílenci budou jistě někde za mřížemi. V návalu adrenalinu a strachu se zachvěla.

Zastavili před mohutnou kovanou bránou, zajištěnou visacím zámkem. Jeden z dozorců ji odemkl, otevřel těžké veřeje a vzápětí vjeli do krásné zahrady, kde se střídaly trávníky s květinovými záhony a keřky, pak minuli rybník, nad nímž se skláněly vrby, až nakonec sanitka zaparkovala před vysokou osmihrannou budovou se světlými kamennými zdmi, z níž v pravém úhlu vybíhala dvě boční křídla. Míst-

ní ošetřovatelka je vyvedla z vozu – „No tak, dámy, jdeme, jdeme“ – a Nellie už zase tlouklo srdce až v krku. Napřímila však páteř a připomněla si, že ji jen tak něco nevyvede z míry. Poradí si s touhle situací stejným způsobem, jako se vyrovnala s ostatními pohromami, které jí v životě potkaly: uloží si ji do paměti a později o ní napíše, tak jako o všem dalším, co ji tu potká.

Hlavou se jí mihla vzpomínka, jak se jako malá holčička tulí mamce v náručí, vdechuje její vůni připomínající prádlo usušené na čerstvém vzduchu a poslouchá vyprávění jednoho příběhu za druhým. Vzpomněla si, jak se u tatky na klíně učila číst a mnohem později se seznamovala s knihami v jeho pracovně – *Ivanhoe*, *Chaloupka strýčka Toma*, *Stébla trávy*, s díly vyrovnanými ve dvou řadách na policích knihovny, jež si časem zvykla vnímat jako přátele. Pocítila bodnutí stesku, ale utěšila se pomyšlením, že vyprávění jí pomůže nějak přečkat i tohle. Už se jí podařilo nasbírat tucy příběhů – že si je málem ani nedokázala všechny zapamatovat. Musela si je neustále v duchu opakovat, opatrovat a převracet v mysli, než je bude moci svěřit do bezpečí papíru.

Vystoupaly po kamenném schodišti do studené, úzké haly a ošetřovatelka za nimi zevnitř zamkla dveře.

Kapitola první

1870-1880

NELLIE STÁLA VE DVEŘÍCH venkovského stavení, hlavu ve stejné výšce jako klika. Před ní se rozprostíraly ovocné sady a pole a na pastvinách se na slunci vlnila tráva. V dálce uviděla svoje dva bratry, Alberta a Charlese, jak střídavě zkouší jezdit vestoje na jejich starém koni Homérovi. U srdce ji píchlo touhou a zlostí – chtěla se do jejich her taky zapojit. Vykasala si dlouhé růžové šaty a rozběhla se tryskem ze svahu, až k nim celá uříčená konečně doběhla.

Charles zrovna seskakoval z koně. „Ahoj, ahoj. Nač ten spěch?“ usmál se na ni, ale Albert našpulil rty a odsekl: „Co zase chceš?“

„Já to chci taky zkusit,“ žadonila. „Prosím? Vypadá to zábavně.“

Albert si založil ruce na prsou. „Je ti teprve šest. Ublížíš si, a mamka nás přerazí.“

Pohodila hlavou a opáčila: „Už je mi skoro sedm. A beztak umím všechno jako vy dva: chytat ryby v řece, hledat na stromech hnízda. Dokonce doplívnu dál než vy!“

„No jo, má pravdu,“ poznamenal Charles a Albert jen pokrčil rameny.

Posadila se na zem, sundala si boty i punčochy, přestože věděla, jak by to mamku pohoršilo, kdyby ji viděla. Proč ji

vůbec pořád navléká do růžových šatů a bílých punčoch? Mezi ostatními děvčaty, oblečenými do hnědé a šedé, vyčnívá jako naražený palec. Usoudila však, že by asi vyčnívala tak jako tak, vzhledem ke svým klukovským způsobům a nevymáchané puse. Při křtu dostala jméno Elizabeth Jane Cochranová, ale nikdo jí tak neříkal. Všichni na ni volali Růžo.

Pohládila Homéra po krku a pošeptala mu: „No tak, kamaráde. Pomoz mi trochu.“ Kůň lehce zafrkal, jako by přisvědčil. Charles jí podržel nohu, aby se mohla vyškřabat koni na široký hřbet a postavila se. Pak ji pustil a Homér vykročil.

Nejdřív ji zaplavilo nadšení, že se nachází tak vysoko nad zemí s větrem ve vlasech. Vdechovala pronikavý koňský pach, cítila teplo jeho těla i jak se mu pod jejími chodidly napínají svaly. Jenže po chvíli se dal do klusu – a při tom houpavém, trhaném pohybu dokázala jen taktak udržet rovnováhu. Podkluzovaly jí nohy a žaludek se jí roztočil, ale stále se držela zpříma, přestože neměla tušení, jak zastavit nebo jak se dostat dolů. Koutkem oka zahlédla šklebící se tváře bratrů. Nesmí před nimi dát najevo strach, to v žádném případě – nepřežila by, jak by si ji potom dobírali. Už byla v polovině pastviny a začínala si myslet, že snad dokáže dojet až na konec, jenže vtom Homér klopýtl o hromádku kamení a shodil ji.

Když se vzpamatovala, ležela na zádech na zemi, celá potlučená a s křečovitou bolestí na hrudníku. Vší silou namáhala plíce, aby do sebe dostala nějaký vzduch, ale měla pocit, jako by jí je někdo pevně převázal motouzem a nedovolil jí dýchat. Propadla panice – bušila patami do země a hrabala rukama do prázdna. Uvědomila si, že se nad ní sklání Albert, a slyšela ho říkat: „Teď to teda určitě schytáme.“ Zdálo se jí, že jí hrud' snad vybuchne, ale palčivý tlak postupně povolil, ona se zprudka nadechla a do nosu jí

pronikla vůně sluncem prohřáté trávy. Homér, který vyvázl bez úhony, se klidně popásal opodál. Konečně posbírala dost sil, aby se postavila. „Už mi nic není,“ prohlásila a hlas se jí k její velké nelibosti třásl.

„Měli jsme o tebe strach, Růžo. Pojď, radši tě dovedeme domů,“ prohlásil Albert úsečně a nabídl jí svou láhev s vodou. Lačně se napila, pak ji bratr chytil za jednu paži a Charles za druhou, načež se s ní zvolna vydali vzhůru k domu a napůl ji podpírali, napůl táhli. Dorazili tam právě ve chvíli, kdy se jejich otec vracel domů od soudu. Chlapci ho pozdravili a rychle se ztratili do svého pokoje.

Tatka na ni shlížel ze své pro ni tak nebetyčné výšky a prohlížel si její umazané a rozčuchané vzezření. Byl to štíhlý, učeně vyhlížející, laskavý muž, který se málokdy rozhněval. Z prvního manželství měl deset dospělých potomků a občas dětem vyprávěl zábavné historky o lumpárnách, které jako malí vyváděli. Přece jen však Růža zatajila dech z obavy, že tentokrát už to přehnal. Konečně se na ni tatka zazubil a napětí povolilo.

„Chtěla bych jít s tebou do pracovny,“ zaprosila. „Mohla bych? Prosím!“

„Ano, jistěže můžeš.“

„Ale nejdřív ji musím trochu vydrbat. Vždyť se podívej, v jakém je stavu,“ vložila se do toho matka. V mamčiných kaštanových vlasech se odráželo slunce, ale když se obrátila k dcerce, rty měla pevně semknuté. „Co jsi to prosím tě vyváděla? Anebo ne, radši mi nic neříkej. Nechci to ani vědět.“

„Běž za maminkou. Až budeš hotová, najdeš mě v pracovně,“ řekl tatka a usmál se na maminku tím zvláštním způsobem, který měl vyhrazený jenom pro ni. Pracoval jako soudce a holčička věděla, že má na starosti celý soudní dvůr, a přece doma rozhodovala matka.

Růža si vyžádala studenou koupel, aby neztrácely čas ohříváním vody. Mamka donesla necky do kuchyně a začala je

plnit vodou, zatímco se děvčátko svlékalo. Matka se prudce nadechla a zeptala se: „Kde sis tak zřídila záda? Zítra budeš samá modřina.“

„Upadla jsem,“ zamumlala Růža, jelikož dobře věděla, že kdyby vyšlo najevo, co se ve skutečnosti stalo, ocitla by se v pořádném průšvihů. Záda měla celá ztuhlá a bolavá, a když se ponořila do ledové vody, trhla sebou, ale aspoň to měla rychle odbyté. Suchá a čistě oblečená pak pospíchala tatkově pro domácí papuče. Tenhle úkol si žárlivě střežila pro sebe a nedovolila nikomu jinému, aby se jich dotkl. Byly to odřené, sytě červené kožené střevíce, lehce páchnoucí po zvířecí kůži, ale jí to nevadilo.

Jakmile se tatka přezul, nalil si sklenku whisky, objal holčičku kolem ramen a zeptal se: „Tak copak jsi dneska dělala, Růženko?“

Jeho mužská vůně s příměsí mýdla a potu jí dodávala pocit bezpečí. „Jezdili jsme na Homérovi vestoje,“ přiznala, protože jemu mohla říct úplně všechno. „Šlo mi to fakt dobře, jenže pak zakopl a já spadla.“

Ruka kolem jejích ramen se sevřela pevněji, a tak honem dodala: „Je to dobrý, nic se mi nestalo.“ Žmoulala v prstech teplou, kousavou látku šatů. „Proč nemůžu chodit v kalhotách jako kluci? Všechno by bylo mnohem jednodušší.“

Usmál se, ale zdálo se jí, že v jeho výrazu zahlédla stopu soucitu. „Tak už to zkrátka na světě chodí, děvenko moje.“

„Ale proč, tati?“

Zavrtěl hlavou. „Víš, můžeme jenom doufat, že se to jednoho dne změní. Zatím se bohužel budeš muset s těmi šaty nějak smířit.“ V očích mu nepatrně zajiskřilo. „Ale vlastně vím o něčem, co ti pomůže být volná jako kluk.“

Dychtivě se posadila, až jí v zádech bolestivě píchlo. „A co je to?“

„Vzdělávej se. Uč se z knih a novin všechno, co se dá. Díky čtení se dostaneš kamkoli na světě.“